

Славица М. Васиљевић Илић¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику

ЖИТИЈА СВЕТАЦА У ДАБРО-БОСАНСКОМ ИСТОЧНИКУ

Апстракт: Часопис Дабро-босански источник био је намијењен првенствено свештеницима и зато није необично да у њему налазимо књижевне жанрове старе књижевности: бесједе, слова, помене. У неколико бројева овог часописа објављена су житија, а наш задатак подразумева истраживање о томе чија су житија у питању. Настојаћемо да понудимо одговор зашто су бирана житија одређених светитеља, колико су она била актуелна у вријеме објављивања, те да покушамо прецизније одредити могући извор него што је назначено у текстовима. Осврнућемо се и на данашњу рецепцију жанра у монографији о овом часопису аутора Здравке Радуловић.

Кључне ријечи: Дабро-босански источник, Босанско-херцеговачки источник, Источник, житија светаца, Димитрије Ростовски, Здравка Радуловић.

Лист за црквено-просвјетне потребе српског православног свештенства у Босни и Херцеговини најприје се звао *Дабро-босански источник* и излазио је од 1887. до 1889, затим је познат као *Босанско-херцеговачки источник* од 1890, да би од 1898. носио име *Источник*, које је задржао до посљедњег издања 1911. године. Издавала га је Митрополија дабробосанска и излазио је прво једном, а касније два пута мјесечно. Лист је покренуо Георгије Николајевић, тадашњи архимандрит Дабробосанске митрополије. Ово је први вјерски часопис за Србе у Босни и Херцеговини и садржао је различите прилоге о теолошким и друштвеним питањима, те важне податке за историју Српске православне цркве у Босни и Херцеговини. Здравка Радуловић, која је начинила исцрпну библиографију листа², истиче да је '[...] у првим годинама свога излажења одиграо веома значајну улогу у ширењу културе и подизању нивоа вјерског и просвјетног живота свога народа [...] уредници и сарадници листа трудили су се да на многим пољима црквено-просвјетног

¹ slavica.vasiljevic-ilic@ff.unibl.org

² Писање овог рада омогућио је увид у наведену монографију.

живота буду актуелни доносиоци безброј вијести из земље и иностранства, нових радова из теологије, црквене историје, филозофије' (Radulović, 2010:p.50). Лист је радио на очувању српског националног идентитета онда када је тежина националног, вјерског, етничког и културног живота пала на мали број учених људи. Требало је да се свештенство образује, да се координира његов рад и да се упуту на позитивне примјере живота по хришћанским начелима, затим, требало му је олакшати свакодневне обавезе, можда и уједначити те приближити дјеловања, што је часопис и чинио, док је страни режим управо имао на удару цркве и школе. Зато нам се тврдња да је *Источник* био недовољно борбен 'и пригушен од стране режима' (Radulović, 2010:p.23) чини преоштром, јер једино је компромисом могао да опстане и испуни своју мисију.

Часописи богословског садржаја већ су постојали по свијету и у православној Русији, Грчкој, Србији итд., те није необично то што су таква издања била смјерница и узор нашем часопису. О томе свједочи и чињеница која указује на подударање у врсти прилога, али и појава приказа страних часописа на страницама овог листа. Обим преузимања заиста је велики. Многи часописи представљени су на страницама *Источника*³, али и прије приказа о страним часописима из њих су преузимани текстови.

Дабро-босански источник покренут је у периоду окупације од стране аустријске монархије и у временима Калајевог покушаја стварања босанске нације. Сјетимо се да су све до 1880. на челу Дабробосанске митрополије били митрополити фанариоти, који су, по свједочењу савременика, уз новчану накнаду рукоположили и неписмене људе за свештенике (Slijerčević, 2002:p.307). Пошто нису водили рачуна о образовању свештенства, оно је било на најнижем нивоу, а на бољем материјалном и културном нивоу није био ни народ, о коме такође нису бринули, већ су га притискали великим дажбинама. Упркос немогућности кориштења српског имена све до 1850. године (Pelagić, 1953:p.67), национална свијест очувана је управо захваљујући раду и дјеловању свештенства.

Садржај часописа, сем текстова који помажу обављању свештеничког позива и богослужбене праксе, те окружница, састоји се и од новости из црквеног живота са ширег православног подручја. Часопис доноси и пригодне текстове, школске вијести, књижевне вијести, описе манастира, обичаје итд.⁴

³ За увид у ову тематику видјети Радуловић, 2010:pp.64–66. Нпр. руски часописи: *Црквени вјесник*, *Црквене вједомности*, *Христијанско чтење*, *Страњик* – сви из Петрограда, *Црквене весник* и *Домаћи пријатељ* из Софије, те многи други. Искрпном списку додали бисмо и *Руски паломник* (*Русский паломникъ*).

⁴ Нисмо били у прилици да прегледамо све бројеве из године 1907, 1908, 1911, па смо се за тај период ослањали на наведену монографију и њен обиман регистар.

Међу богослужбеним текстовима овог часописа издавају се и житија. Занимљиво је да је у првом броју основана рубрика под насловом *Животописи светих* (она је у садржају преименована у *Животопис светитеља у кратком изводу* у год.: 1887–1889). Међутим, већ у следећим годинама рубрика је укинута, али житија нису нестала са страница. У библиографији часописа *Дабро-босански источник* под одредницом *Хагиографије* (Radulović 2010:pp.117–119) налази се четрдесет и један наслов. Поставља се питање које од публикованих текстова можемо сврстати у житијни⁵ жанр и шта је био повод за њихово штампање. Такође, покушаћемо прецизније да одредимо изворе него што је назначено у тексту, те да сагледамо колико су житија била актуелна у вријеме издажења.

І Дабро-босански источник

У првом броју *Дабро-босанског источника* под насловом *Животописи светих* штампан је *Живот Светих мученика Кузмана и Дамјана* (1887. год. I, бр. 1, pp.7–8).⁶ Претпостављамо како је подстицај да ово дјело отвори круг житијних текстова исти мјесец прослављања, те велико поштовање које су ови светитељи имали у народу. Можда је још битнија његова симболичка потка и потреба излечења душа свештенства и друштва у цјелини, те вјеровање у неопходност учешћа чуда Божјег у том чину.

У следећем броју штампан је *Живот Св. Мирона, епископа критског* (1887. год. I, бр. 2, р. 28). Житије је веома кратко и говори о земљораднику који је хранио себе, али и друге помагао својим приносом. Већ је на први поглед очигледна симболика овог текста и његова актуелност у времену објављивања. Не само да пропагира милосрђе као велику врлину – да се људи не свете онима који им нанесу зло – већ шаље и поруку да се добра дјела исплате. Чини се да су уредници првенство имали у виду то да је јунак сељак – земљорадник, што додатно даје тежину избору житија, тако да су свештеници веома лако могли преко житија пренијети поруке својим парохијанима.

Страдање Светих мученица Вјере Љубави и Надежде и матере им Софије (1887. год. I, бр. 3, pp.40–42). Нешто дуже од претходних, дјело прославља

⁵О житијима и синонимским називима в. Трифуновић, 1990:pp.47–77 (посебно синоними 64), и тамо наведену старију литературу, Васиљевић Илић 2015: 118–121, а о проблематици именовања и потреби разграничења термина в. Дојчиновић 2016:pp.209–218.

⁶У православном календару Свети Врачеви прослављају се три пута годишње јер се ради о три пара љекара – Кузман (Козма) и Дамјан из Рима, Арабије и Азије. Као датуми прослављања наводе се 1. 7, 17. 10. и 1. 11.

хришћанске мученице које су примјер страдања за вјеру, а симболично носе имена највећих хришћанских врлина. Оне свјесно бирају смрт и „уневјештење” Женику бесмртноме кроз муке и страдање. Избор овог житија је очигледан јер говори о темељима хришћанства без којих нема вјерујућег човјека. Аврам је старозавјетни човјек-вјера, а Софија новозавјетни и по страдању га превазилази. Остати вјеран хришћанским начелима упркос свим искушењима, бити досљедан и не мијењати пролазне части и материјалне добити за бесмртну славу свевремена је порука.

Живот Светог апостола и јеванђелисте Луке (1887. год. I, бр. 4, pp.56–57). Полиглот, љскар, писац јеванђеља и иконописац Св. Лука био је један од ученика Христових и свједок његовог васкрсења. Потом је заједно са апостолом Павлом, а затим и сам, обишао много мјеста ширећи хришћанску вјеру. Његово житије у *Дабро-босанском источнику* прилично је кратко. Повод за објаву овог житија, сем што је у питању октобарски број, може бити и прослављање икона јер аутор закључује: ‘...и од тада по свом христијанском свијету почеше се правити иконе у славу Божију и Богоматере, и на украшеније храмова светих.’

Страдање Светог мученика Ерминигелда, царевића готског (1887. год. I, бр. 5, pp.71–72) веома је кратко житије. Светитељ је припадао аријевској јереси, али је прешао у православје. Поука овог житија налази се у његовом епилогу: ‘Ако зрно пшенице падне у земљу и не умре, остаје само; а ако умре, доноси много плода’ (Јован 12:24).

Преводилац претходно наведених житијних текстова је Петар Петрановић, како је утврдила Радуловић (Radulović, 2010:p.119)⁷, али се његово име не наводи ни за једно житије нити за избор превода. Поређењем смо утврдили да је највјероватније извор овим житијима било *Житије светих* Димитрија Ростовског јер постоје мотивске, структуралне и језичко-стилске подударности⁸. Петрановић је нека житија сажео прилагођавајући их новинском издању и публици.

⁷ Петар Петрановић био је протојереј и ректор Богословије у Рељеву до 1893, те веома активан сарадник *Источника*. Осим превода житија са руског и катихистичких бесједа писао је извјештаје из Богословије, као и практичне текстове за живот свештеника, те друге црквене вијести (Radulović, 2010:p.282).

⁸ Житија Св. Кузмана и Дамјана и Св. Ерминигелда готово су идентична онима из Житија Д. Ростовског. Код житија Св. Мирона изостављено је једно чудо које имамо у руском житију, а житије Вјере, Надежде и Љубави је знатније сажето, као и житије Св. Луке. Иако смо свако од житија, за које је назначено да су преводи, пажљиво упоредили са житијима Д. Ростовског, за сигурну тврдњу потребно би било и поређење са другим издањима. Ипак, подударности до којих смо дошли, популарност ових житија и доступност дају нам за право да претпоставимо како су они извор једном дијелу текстова. Дубља анализа захтијевала би и нови рад.

Сљедеће житије штампано је у априлу 1888. године под насловом *Св. Василије Велики* (1888. год. II, бр. 4. pp.54–56). Превод житија урадио је свештеник С. Соколовић⁹ из Паломника, што је назначено на крају чланка¹⁰. Св. Василије прославља се 1. јануара¹¹, како аутор наводи на почетку текста. Зашто није представљено једно житије током текућег мјесеца као до тада – вјероватно у жељи да се објави готово паралелно са руским издањем. Василије Велики био је најватренији заштитник истине и православља, па је то очито био и повод за писање поуке на крају текста, упућене онима који читају о животу овог светог – да се угледају на његов живот.

У другој години излажења (1888. год. II, бр. 11. и 12. (17, 18) pp.187–188) прво је штампано дјело *Првомученик Стеван* - ученик Христов „по унутрашњем својству своје службе” и први је пострадао њега ради. Увод износи ауторову моралну поуку читаоцима, наводећи да и ми можемо ићи за Исусом и слиједити га као и они који су га непосредно гледали. На крају текста је назнака ‘Хр. вест’¹². Живот Св. Стефана, иако убројан у животописе, препричан је са ауторовим уводом, закључком и коментарима (Шта је синедрион?, Колико их има?, Што се хаљине полагају пред Савла? итд.).

Житије Светог Василија Острошког штампано је 1889. (год. III, бр. 11. и 12, pp.185–186). Превео га је из *Србљака* свештеник Ристо Павловић из Фоче. Св. Василије прославља се 29. априла, како наводи сам аутор на крају текста. Сем житија, које је подацима оскудније у односу на оно што данас знамо о светитељу, занимљива је и биљешка о савременим приликама. На крају текста износи се тврдња да се од српских светитеља „најбоље” (највише) слави Св. Сава, али и Св. Василије. Аутор наводи и то како је поштовање овог свеца толико да нема куће у Фочи из које у ходочашће Василију није ишло бар двоје или троје, а на датум прослављања све су радње затворене. У епилогу је истакнута и жеља да се једнако свечано као Св. Василије прославља и Св.

⁹ Радуловић 2010:pp.119, 285. Сима Соколовић.

¹⁰ Пронашли смо да се ради о *Руский паломникъ* (1888. томъ IV, бр.1 pp.6–7, С. Петербургъ). *Руски ходочасник* је руско предреволуционарно периодично илустровано издање, објављивано у Санкт Петербургу од 1885. до 1917. године. Посвећен је углавном описима цркава, црквених старина, путовањима по светим мјестима Палестине те руским и страним светилиштима, а обилује историјским и етнографским есејима, биографијама, причама вјерског и моралног садржаја. Житије је готово досједан превод из наведеног часописа, а разликује се увелико од оног из *Чти минеја* Ростовског.

¹¹ Сви наводи су према православном календару.

¹² Вјероватно се ради о *Хришћанском веснику*, листу за хришћанску поуку и црквену књижевност, који је излазио у Београду 1879–1914, али, како нисмо били у могућности да прегледамо бројеве овога листа, не можемо да тврдимо поуздано.

Сава, а наведен је и тропар Св. Василију. Из приложеног се види да је уз ово житије објављен и коментар преводиоца Ристе Павловића.

Посљедње житије које је изашло у часопису под називом *Дабро-босански источник* јесте *Кратки животопис Свете првомученице и равноапостолке Текле* (1889, год. III, св. 21. и 22, pp.345–347). Преводац је Р. Ј. Чајкановић (Radulović, 2010:p.292). И овдје аутор интервенише у тексту ријечима „као што каже старо предање”. За нас је интересантан други дио чланка, гдје аутор наводи да је дио моштију – десну руку – у Србију донио архиепископ Св. Сава 1233, а Арсеније IV Јовановић поклатио их је старој цркви у Сарајеву 1730, те штампао дио те даровнице. У завршном дијелу аутор говори о прослави Св. Текле и њеном житију кроз вријеме. Помиње се као прва мученица међу женама. Најзанимљивији дио јесте повезаност ове светитељке са животом тадашње цркве. Наиме, сазнајемо да је 1872/3. године архимандрит Сава Косановић носећи мошти Свете Текле у Русији сакупљао прилог за црквену општину у Сарајеву. Том приликом било је на руском одштампано житије ове светитељке које је остављано приложницима као дар и захвалност. На основу те књижице настао је превод објављен у *Дабро-босанском источнику*. Претпостављамо да је Сава Косановић прво на српском „саставио” житије, или га преузео из неког српског минеја, па да је затим преведено на руски.

На основу наслова дјела видимо да се за житија користе различити синонимски називи: житије (1), живот (3), животопис (1), или се само дају наслови по светитељу (2) или се користи назив страдање (2). По нашем мишљењу, сва дјела сем *Првомученика Стевана* припадају жанру житија јер је у цијелом тексту видљив велики уплив аутора чланка, који је суштински житије препричао и допунио га ауторским дијеловима. Житија су кратка, и различита су по предмету поштовања¹³. Није код свих житија наведен датум прослављања.

Већ у првој свесци основана је рубрика *Животопис светих* са жељом да се она наставља кроз бројеве, што је готово и остварено у првој години објављивања (осим децембарског броја). У почетку су то житија за текући мјесец, јер је прва свеска изашла јула 1887, када се прослављају Свети врачевци Козма и Дамјан. Међутим, већ друге године видимо да нема континуитета у излагању текстова житија, то јест да се она појављују у двобројима. Промјеном уредника дошло је до очигледних промјена у избору житија. Претпостављамо да је од

¹³ Лурје тако разликује подјелу житија: 1. по предмету поштовања (о светим, о преподобним, мученицима, светим царевима; о моштима и другим реликвијама (крст...); о светињама (цркве...)). 2. по заплету (житија, мучења, чуда, повијести о моштима, иконама и осталим реликвијама...) (2009:pp.37–40). По обиму и сврси житија се дијеле на кратка (синаксар), пролошка, минејска и обимна (опширна, проширена), реторска житија.

нове календарске године захтјев уредника био да се простор уступи „великим светитељима” који се славе у јануару по новом календару и да се експлицитније изнесе порука житија. Међутим, није се истрајало у тој намјери. Житија нису везана за текући мјесец, а наглашенија је и порука житија која се штампају, те повезаност са савременим приликама. Повод за објаву два посљедња житија веома је јасан. И Василије Острошки и Св. Текла везани су за српски простор, а приређивачи су нагласили повезаност наведених светитеља са својим временом и Србима у Босни и Херцеговини, те тако актуелизовали њихова житија.

II Босанско-херцеговачки источник

У листу под овим називом у наставцима су штампани *Апостолски мужеви*. Ради се о житијима и дјелима сљедџих светитеља: Св. Климент Римски, Св. апостол Варнава, Св. Поликарп, Св. мученик Јустин Филозоф, Св. Јерма, Св. Игнатије Богоносац¹⁴. Аутор који је прилог превео са руског јесте свештеник Лазар Богдановић. Иако не откива конкретан извор, принцип је исти за све текстове: прво се даје житије, а онда се препричава садржај познатих писаних дјела апостолских мужева. У уводу првог прилога тумачи ко су мужеви апостоли – ‘они бијеху стални слушатељи живих наставлења самих апостола, а та наставлења служила су чистим извором, из којих су мужеви апостолски позајмљивали за себе и за друге духовну просвјету’ (1891, год. V, св. 6, VII:p.275). Као што се учење апостола састоји од „јављања силе и духа”, тако и ријечи мужева апостолских дишу простотом (једноставношћу оп. а.) и искреношћу, „снажни су силом истине”. Први поднаслов гласи *Св. Климент Римски* (1891, год. V, св. 6–7, pp.275–280). Послије житија¹⁵ наводи се да су позната четири његова писа, двије посланице Корићанима и двије окружне посланице дјевичама¹⁶. Укратко се издваја суштина наведених дјела. *Св. апостол Варнава и његове посланице* други је поднаслов из исте свеске. Прије житија наведен је податак да је био апостол, али да његова посланица није прихваћена као канонска, те се уврштава у дјела мужева апостола. Затим аутор укратко износи

¹⁴ У *Босанско-херцеговачком источнику* штампан је и чланак *О Св. Арсенију, патријарху пећком, српском просвјетитељу* (V, бр. 6–7, 1891, pp.256–259), који, како аутор наводи у поднаслову, доноси предање о моштима Арсенија II аутора Пахомија Николајвића, протосинђела и пароха височког. Међутим, он предање допуњује својим сјећањима о судбини моштију. Ово дјело сликовито представља савремене прилике. Сам аутор наводи да Арсеније II није канонизован, али то не смета да се поштују његове мошти. Радуловић га је уврстила у хагиографију јер се дно подудара са традицијом о Св. архиепископу Арсенију I (2010:p.119).

¹⁵ Житије Св. Климента има доста додирних тачака са житијима Ростовског, али је краће.

¹⁶ Занимљиво би било упоредити познату писану оставштину из тог времена и данас.

садржај једине сачуване посланице. Нешто опширније житије под насловом *Св. Поликарт, епископ Смириски* штампано је под римским бројем три (1891, год. V, св. 8, pp.327–331). И овај чланак доноси прво ријечи аутора о великом прогону хришћана у другом вијеку да би потом прешао на житије. За разлику од претходна два житија која тај податак нису имала, овдје се наводи да се Св. Поликарт прославља 23. фебруара и да је страдао 166. године после Христа. Иако је познато да је саставио многе посланице, остала је сачувана посланица упућена хришћанима града Филипи, коју аутор препричава. *Св. Јустин филозоф и његови списи* те *Св. Јерма и његова књига „Пастир”*¹⁷ тема су свеске 11–12 (1891, год. V, pp.426–430). Веома је занимљив живот Јустинов, тако да аутор излаже сажето учења „древних филозофа” и наводи да је јунак посебно био занесен Платоновим учењем. За Св. Јерму наводи неколико реченица из живота, али зато посвећује пажњу његовом дјелу *Пастир*. У првој свесци шесте године изласка (1892, год. VI, св. 1, pp.3–6) под римским бројем VI као поднаслов *Апостолских мужева* штампано је опширније житије *Св. Игнатија Богоносца*¹⁸. И овдје се даје датум прослављања 20. децембар (умро је на тај дан 107. год.). Сазнајемо да је сачувано дванаест посланица.

У години VI, св. 6. (1892:pp.222–224) излазе *Свети бесребреници Кузман и Дамјан*¹⁹, који се, како аутор наводи, прослављају 1. јула. Ово житије појављује се два пута на страницама часописа, а његов значај износи сам аутор С. Т. (иницијале није успјела разријешити Радуловић)²⁰, наводећи у уводу текста ријечи апостола Тимотеја (2. Тим. 3, pp.1–2): ‘У последње дане настаће времена тешка јер ће људи постати самољубиви, среброљупци, хвалисавци, горди, хулници...’ Огорчен што је савременицима само на уму новац и што не налази у садашњици одрицање и љубав према ближњим, аутор штампа житије које на примјеру најбоље показује шта подразумева живјети по хришћанским правилима и према чему треба да се уподобимо.

Причу о апостолским мужевима опширно наставља живот *Дионисија Ареопагита (апостолски муж, по руском)* (1893, год. VII, св. 4–5, pp.168–172), аутора Алексе Н. Јокановића, рађен композицијски истим принципом као претходна дјела. И овдје се наводи датум прослављања – 3. октобар. У предговору се поново подсјећа ко су апостолски мужеве и изводи се заједничка

¹⁷ У првом житију налазимо сличности са житијима Д. Р. (доста сажетије), а код другог не налазимо.

¹⁸ Житије има доста сличности са житијем Ростовског, али је сажетије.

¹⁹ Упоредујући га са претходно објављеним текстом житија, увиђамо да је овај нешто проширен, али је извор исти.

²⁰ Да ли се ради о преводиоцу са руског Сави Теодоровићу (Radulović 2010: pp.286, 288)?

карактеристика: 'Напосљетку видимо да њихова судбина није бити другачија него код самијех апостола; јер на различите начине по заповијести римских царева бијаху мучени и поубијани' (Исто:р.168). Међутим, у причу о животу уводи своје опаске о људима с којима се јунак дружио и дјелима које је написао, говори и о проблему ауторства, те је композиција житија нарушена.²¹ Даје и физички опис светитеља. Ауторов предговор овом житију подсећа на интензиван рад на ширењу хришћанства апостолских мужева упркос опасностима и чињеници да су завршавали живот као мученици, попут њихових учитеља.

Најкласичније житије налазимо у 1894. год., VIII, св. 12, 451–458 – *Св. Јован Дамаскин (превод)* јер садржи причу о родитељима, земљи, искушењима и подвизима, смрти и датуму прослављања – 4. децембар, те о његовим дјелима, као у житијима из првих година објављивања листа. У житију су и стихови надгробне пјесме Јована Дамаскина. Аутора са иницијалима К. Ђ. С. З. Радуловић није успјела идентификовати.²²

*Св. Теодосије Углицки, архиепископ черниговски (по Цер. Ву д.)*²³ (1896, год. X, св. 9, рр.317–319). Житије налазимо послѣ дуже моралне поуке и опсервације о деветнаестовијековном гођењу хришћана и њиховој борби с љубављу према прогонитељима. Аутор наводи да је објава једног вјерног војника (мислећи на светитеља) чудо којим Христос бдије над православним. Затим аутор који се потписао као Теологос (Радуловић није ријешила псеудоним) обавјештава читаоце о томе да су 9. септембра у Русији објављене мошти Св. Теодосија Углицког и која су црквена лица била присутна. Св. Теодосије Углицки живио је у 17. вијеку, те је његово житије хронолошки датовано, али је скраћено у односу на текст из руског листа. У оригиналу је и опис лика светитеља, док се у нашем часопису само каже да се лик може видјети на сабору черниговском, те се штампа натпис Јована Максимовића испод фреске као у оригиналу. У преводу је изостављен дио у којем се каже да је Јован Максимовић први испитао чудотворност јунака на себи и низ других података, али су описана два чуда. Наводи се 5. фебруар као датум прослављања, а штампа се и тропар који је саставио Јован Максимовић.

²¹ О Дионисију Ареопагиту нпр. Свети Псевдо-Дионисије Ареопagit, *Дела* (Согрус Агеорagiticum), приредио Слободан Продић, Шибеник 2012. *Отачник, часопис за светоотачку праксу и теорију*, бр. 1, год. 1, Врњачка Бања 1996.

²² Ово житије има великих сличности са житијем које је објавио Димитрије Ростовски.

²³ Нашли смо број у којем је објављено – у *Церковне Ведомности* бр. 30, год. 9. од 27. 7. 1896, рр.1080–1086.

Вид Вукелић Вуксановић²⁴ штампао је (1897, године XI, св. 2. – св. 12)²⁵ житије Бориса и Гљеба. Текст је штампан под насловом *Древна слика св. Бориса и Гљеба, приопћио уз минеј Вид Вукелић Вуксановић* јер се прво описује икона светитеља, а поднаслов у којем се прилаже житије гласи *Сказаније о убиству Светих мученика Бориса и Гљеба у светом крштењу названих Роман и Давида и о преносу часних моштију њихових и о неким чудесима*. Прослављају се 2. маја. Ради се о прештампаном тексту на црквенословенском језику истога наслова из *Житија светих за март, април, мај* Димитрија Ростовског.²⁶

У тексту под насловом *О црквеним оцима, по патрологији Филарета, архиепископа чрнигорског и њежинског С. Д.*²⁷, у години XI (1897. св. 4:pp.132–134; св. 5:pp.171–172; св. 6:pp.216–218; св. 7–8:pp.266–269; св. 9: pp.313–314) први поднаслов гласи *Блажени Фотије, патријарх цариградски* – у прва два наставка описује се живот, а у следећа три наставка и дјела Фотијева. Текст је компонован као и текстови *Апостолских мужева*.

Погледамо ли текстове о светитељима у *Босанско-херцеговачком источнику*, примјећујемо да се тежиште интересовања премјестило са живота на писану оставштину аутора, те да су највише простора добили браниоци хришћанства,

²⁴ Аутор у уводу чланка говори о икони (иако стално користи термин слика) Бориса и Гљеба, коју је добио као поклон у Чикагу и коју описује. Отуда његово интересовање за ове руске светитеље (XI број, св. 2. 1897: pp.62).

²⁵ XI св. 2, (p.63); св. 3 (pp.97–98); св. 4. (pp.140–141); св. 5. (pp.172–174); св. 6 (pp.224–225); св. 7–8 (pp.280–281); св. 9 (pp.332–334); св. 10 (pp.383–385); св. 11 (pp.418–420); св. 12 (pp.453–455).

²⁶ Димитриј Ростовскиј. *Житија святых. Март, апрель, май*, Книга 3. (1764), pp.346–354 (електронски pp.692–709). У години XI св. 9 (1897:pp.322–325) штампан је и *Петар Могила архиепископ и митрополит кијевски, поводом дјестопедесетгодишње смрти његове*, који је превео Лазар Богдановић. Искрпна је биографија овог борца против јереси и творца кијевске духовне академије. Канонизован је тек крајем прошлог вијека. *Јеврем Сирин* (1897, год. XI, св. 9, pp.325–331), са њемачког превео Милан Поповић. Кратка, полемички изграђена биографија са исцрпно наведеним писаним дјелима и изводима из појединих дјела. Радуловић ниједан текст не сврстава у хагиографије јер то и нису. Биографија игумана манастира Гомионице Исаије Костића Праштала у години IX, св. 4 (1895:pp.147–149) у регистру је наведена под хагиографије и под биографије, а у часопису се назива: *Блаженопочивши јеромонах и настојатељ манастира Гомионица Исија Костић Праштало из прибиљежака Срб Пеције*. Овако формулисан наслов најближи би био жанру љетописачких записа, иако почиње као слово/бесједа. У 1895, год. IX, св. 5, pp.165–167. вид љетописачке биљешке могао би бити и прилог Ј. Петровић: *Антим VII, архиепископ Константинопоља, новог Рима, васељенски Патријарх*, који доноси биографију новоизабраног васељенског патријарха и друге прилоге.

²⁷ Поднаслови: *Блажени Фотија за цара Михаила; Блажени Фотије за царева Василија и Лава; Његова образованост и значај у цркви. Списи против Латина; Тумачење писма, споменици краснорјечивости, чин богослужења; Црквено познавање правила, библиотека*. У списку нема хагиографија код Радуловић али има животопис.

то јест „мали апостоли”. Њихове приче најзаступљеније су на овим страницама. Само у једном случају (Борис и Гљеб) назначује се жанр и то сказаније, а сви остали наслови само су имена јунака.

III Источник

Мученичка смрт Св. Игнатија Богоносца, са грчког и латинског превео: јереј Димитрије Јанковић, консист. савјетник (1901, год. XV, бр. 21, pp.490–494; бр. 22, pp.514–516). Текст почиње као расправа о поријеклу светитеља, рођењу, животу, подвизима и смрти светитеља, те аутору маририја. Затим се доноси текст маририја²⁸, за који се наводи да тад није био преведен на српски – *Мученичка смрт Св. апостола Јакова, брата Господњег*, по руском (1902, год. XVI, бр.1–2, pp.36–38), издао Ристо Баћајлић. Описујући суд и смрт Јаковљеву, аутор уноси своје коментаре, допуне и изворе – различите тврдње о години смрти, те датум прослављања 23. октобра²⁹. *Пророк Агеј* (год. 1903, XVII, бр. 23, pp.361–363) је текст који је донио Григорије А. Николић, парох иришки по руском преводу (оригиналу?)³⁰. Укратко је исписан његов живот са даном прослављања датим у фусноти – 16. децембар.

Синаксар Св. Јовану деспоту – синаксарско житије и икос из *Србљака*³¹, прилог је Јакова А. Поповића (1903, год. XVII, бр. 23, pp.365–366), који наводи да је 10. децембра 400 година од смрти.³²

²⁸ Сам текст житија подијељен је у поднасловне: *Пастирско старање св. Игнатија и тежња његова за мученишвом; Трајан осуђује Игнатија; Игнатије путује лађом у Смирну; Пут из Смирне у Рим; Игнатије постаје жртвом дивље звијери у Риму; Игнатије се појављује некимма у сну*. На страницама *Источника* раније је штампано и његово житије.

²⁹ Представљање мученичке смрти има сличности са представљањем код Ростовског.

³⁰ Житија Ростовског сасвим су кратка и не вјерујемо да су извор.

³¹ Ради се о штампаном тзв. *Београдском Србљаку 1861*, житије на стр. 92–93, под 10. децембар. Данас се прославља заједно са мајком Ангелином 10. децембра. Изостављено је, вјероватно, омашком у списку хагиографија код Радуловић.

³² У *Источнику* (1899, год. XIII, бр 15, 233–235; бр. 16, pp.248–250) је штампано дјело: *Отац Јован Сергејев Кронштатски (из П. П.)* и у потпису се наводи да живот јунака доноси Јован Ђ. Зорић према бугарском оригиналу. Живот Јована Кронштатског у првом наставку (за свеца је проглашен тек 1964. а умро је 1908) описан је хронолошким редом, те се наводе многобројна чуда. У другом наставку аутор износи мишљење проф. психијатрије о појави таквих личности и додаје своју рефлексију на то како је живот Св. Јована Кронштатског (како га аутор назива) примјер најузвишенијег морала који се огледа у љубави према Богу, али и љубави према друштву. Можемо рећи да је објављивање живота овог јунака антиципирало његово светитељство. Радуловић га сврстава у биографије, што и јесте, али има много више житијног него нека друга дјела сврстана у хагиографије. У *Источнику* (год. XIV, бр. 10, 1900, pp.145–149) је објављен један рад у чијем саставу имамо и цртице из живота Св. Петке – *Нешто о Трновској*

У часопису *Источник* штампан је *Живот и рад Св. Григорија Богослова* (1908, год. XXII, бр. 1, рр.5–8; бр. 2, рр.26–27; бр. 6, рр.87–90). На почетку се даје физички и морални опис Григорија Богослова, те се опширно излаже његов живот.

И у овим житијима уочавамо да је тежиште излагања на писаној заоставштини, на одбрани цркве и правовјерја. Уносе се коментари, полемике и расправе о познатим светитељима у складу са доступним подацима. Ауторима је житије светитеља повод не само да пишу о њиховој заоставштини већ и да направе паралелу са актуелном друштвеном ситуацијом, те изнесу своје ставове.

IV Закључна разматрања

Аутори прилога у *Дабро-босанском источнику*, *Босанско-херцеговачком источнику* и *Источнику* назив животопис, живот и житије сматрали су синонимима. Приликом стварања часописа постојала је намјера да се редовно објављују житија светаца под одредницом *Животопис светих*, али се брзо одустало од те намјере. Ипак, житија се на страницама спорадично појављују и касније. Временом као да је фокус интересовања усмјерен на писана дјела светитеља³³. У њиховим насловима понекад је истакнут и поджанр којем припадају. Издавали су их различити аутори као преводе и са различитом намјером. Претпостављамо да је задатак житија из првих бројева сем васпитног био и да послуже као извор и инспирација за пастирску праксу, нпр. бесједе, поуке. Каснији избор сем образовног имао је и другу сврху. Наши свештеници налазили су паралелу између времена аустроугарске управе и времена прогона хришћана чим је фокус њиховог интересовања био на апостолским мужевима. Порукe су често експлицитно излагане и тако су житија послужила за охрабривање свештеничког збора под страном управом. Од двадесет и шест разматраних објављених текстова светитеља чини нам се да бисмо три теже сврстали у овај жанр, првенствено због коментара и других дигресија које разбијају композицију житијног текста (*Првомученик Стеван*, *Дионизије Ареопагит* и *Јаков, брат Исусов*). Како је највише објављених житија у млађим издањима мужева

св. Петци и њеним житијима у југословенској књижевности. Међутим, као што се види из наслова, тежиште рада је расправа, а не живот светитељске. Радуловић овај текст сврстава у хагиографије. У *Источнику* (1901, год. XV, бр. 19, рр.449–450), налазимо на предање, цртицу из живота под насловом *Атила и Св. Лав Велики, папа римски*.

³³ Радуловић је термин хагиографија користила за дјела различитог садржаја, најопширније као синоним за биографију, али и за бесједе, расправе, дјела познијих аутора о животу Исуса Христа, нпр. Анри Дидона.

апостола, рекли бисмо да је то софистициран вид бодрења и брањења националних интереса у тешким околностима аустроугарске управе.

Упоредјујући преводе са руског, можемо са великом сигурношћу тврдити да су присутни у једном броју случајева дјела *Житија светих* Димитрија Ростовског, а пронашли смо и штампана издања неких назначених извора.

Извори

1. *Дабро-босански источник, Босанско-херцеговачки источник и Источник* 1887–1911, Митрополија Дабробосанска.
2. Ростовский Д. (1764) *Жития святых*, книга 1–4, 1764. https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:St._Dimitry%27s_Lives_of_the_saints Приступљено 11. 11. 2025.
3. Ростовский Д. (1764) *Жития святых. Книга первая. Сентябрь, октябрь, ноябрь*, Киево-Печерская Лавра (Сканирование и создание электронного варианта: издательство Санкт Петербург Аксион эстин 2009) <https://dimitryrostovsky.ru/wp-content/uploads/2018/04/Четьи-Миней.-Книга-первая.pdf> Приступљено 11. 11. 2025.
4. Ростовский Д. (1764) *Жития святых. Книга вторая. Декабрь, январь, февраль* Киево-Печерская Лавра. Ростовский. *Свт. Димитрий Жития Святых. Книга 2. Декабрь, январь, февраль. (1764).pdf* Приступљено 11. 11. 2025.
5. Ростовский Д. (1784) *Жития святых. Книга четвертая. Июнь, июль, август*, Киево-Печерская Лавра. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/.pdf> Приступљено 11. 11. 2025.
6. *Србљак* 1861. Београд https://svetosavlje.org/wp-content/uploads/2025/03/Srbljak_m_Mihailo.pdf

Литература

1. Богдановић, Д. (1980) *Историја старе српске књижевности*, Београд, Српска књижевна задруга.
2. Богдановић, Д. (2008) *Свети оци и учители цркве*, Бања Лука, Романов.
3. Васиљевић Илић, С. (2015) *Средњовјековна књижевност*, Филолошки факултет, Бања Лука.
4. Давидовић, С. (1931) *Српска православна црква у Босни и Херцеговини од 960. до 1930*, Сарајево, интернет издање https://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/sdavidovic-spc_bih_1.html, приступљено 22. 9. 2021.
5. Дојчиновић, Д. (2016) *Жанр житија: проблеми именовања и односа према биографији, у Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VII*, уредник Гордана Јовановић, Деспотовац, 207–219.

6. Лурје, В. (2009) *В ведение в критическую агиографию*, Аxiома.
7. Пелагић, В. (1953) *Историја босанско-херцеговачке буне*, Сарајево.
8. Радуловић, З. (2010) *Библиографија часописа „Дабро-босански Источник“* (1888–1911), Београд, Православни богословски факултет.
9. Ређеп, Ј. (1992) Развитак косовске легенде, у *Бој на Косову, старија и новија сазнања*, Београд, Књижевне новине, 525–588.
10. Ређеп, Ј. (2007) *Косовска легенда*, Прометеј, Нови Сад.
11. Слијепчевић, Ђ. (2002) *Историја српске православне цркве II, од почетка XIX века до краја Другог светског рата*, Београд, БИГЗ.
12. Страдубцев, Т. (2018) *Свети лекари – поштовање и представљање у источно-хришћанском свету средњег века*, Београд, Универзитет у Београду, Филозофски факултет.
13. Трифуновић, Ђ. (1990) Житија, у *Азбучник српских књижевних појмова*, Београд, Нолит, 47–77.
14. Ђоровић, В. (1999) *Босна и Херцеговина*, Бања Лука, Београд, Глас српске, Ars libri.

Slavica Vasiljević Ilić
University of Banja Luka
Faculty of Philology

HAGIOGRAPHY OF *DABRO-BOSANSKI ISTOČNIK*

Summary

The authors publishing in the journals of *Dabro-bosanski Istočnik*, *Bosansko-hercegovački Istočnik*, and *Istočnik* view the terms of biography, life, and hagiography as synonyms. Upon the establishment of the aforementioned journals, the intention was to regularly publish hagiographies in a section entitled 'Biographies of Saints', but the idea was soon discarded. Nevertheless, the practice continued occasionally for some time. Over the course of time, the focus seemed to have shifted from lives of saints' to their oeuvres, with some of titles featuring a particular subgenre. They were published by various authors as translations and for various reasons. If the initial publications served as a source and an inspiration during a liturgy, later the focus was on encouraging the clergy by drawing a parallel with church dignitaries and apostles, in the first place on introducing them to the works of the latter. The clergy seem to have perceived parallels between their own time and the era of early Christian persecutions, which may explain their strong interest in the volumes on the Apostolic Fathers. The messages were rather explicitly expressed. Out of the twenty-six hagiographies published, we find difficulty labeling three of them under the genre (Saint Stephen, Dionysius the Aero-

pagite, and Jacob, brother of Jesus). As the most of hagiographies appear in earlier editions of the Apostolic Fathers, it seems that this presented a form of resistance and defense of national interests in a period of hardship. By comparing translations from Russian, we can, with utmost certainty, claim that they originate from a work entitled *Biographies of Saints* by Demetrius of Rostov, and several of the printed editions of the identified sources can be traced accordingly.

► **Keywords:** Dabro-bosanski Istočnik, Bosansko-hercegovački Istočnik, and Istočnik, hagiography, Dimitie Rostovski, Z. Radulović.

References

1. Bogdanović, D. (1980) *Istorija stare srpske književnosti*, Beograd, Srpska književna zadruga.
2. Bogdanović, D. (2008) *Sveti oci i učitelji crkve*, Banja Luka, Romanov.
3. Vasiljević Ilić, S. (2015) *Srednjovjekovna književnost*, Filološki fakultet, Banja Luka.
4. Davidović, S. (1931) *Srpska pravoslavna crkva u Bosini i Hercegovini od 960. do 1930, Sarajevo*, internet izdanje https://www.rastko.rs/rastko-bl/istorija/sdavidovic-spc_bih_1.html, pristupljeno 22. 9. 2021.
5. Dojčinović, D. (2016) Žanr žitija: problemi imenovanja i odnosa prema biografiji, u *Srednji vek u srpskoj nauci, istoriji, književnosti i umetnosti VII*, urednik Gordana Jovanović, Despotovac, 207–219.
6. Lurje, V. (2009) *Vvedenije v kritičeskiju agiografiju*, Axioma.
7. Pelagić, V. (1953) *Istorija bosansko-hercegovačke bune*, Sarajevo.
8. Radulović, Z. (2010) *Bibliografija časopisa „Dabro-bosanski Istočnik” (1888–1911)*, Beograd, Pravoslavni bogoslovski fakultet.
9. Ređep, J. (1992) Razvitak kosovske legende, u *Boj na Kosovu, starija i novija saznanja*, Beograd, Književne novine, 525–588.
10. Ređep, J. (2007) *Kosovska legenda*, Prometej, Novi Sad.
11. Slijepčević, Đ. (2002) *Istorija srpske pravoslavne crkve II, od početka XIX veka do kraja Drugog svetskog rata*, Beograd, BIGZ.
12. Stradubcev, T. (2018) *Sveti lekari – poštovanje i predstavljanje u istočnobrišćanskom svetu srednjega veka*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
13. Trifunović, Đ. (1990) Žitija, u *Azbučnik srpskih književnih pojmova*, Beograd, Nolit, 47–77.
14. Ćorović, V. (1999) *Bosna i Hercegovina*, Banja Luka, Beograd, Glas srpske, Ars libri.